

Føroyar - Danmark á einum vegamóti

Oddagrein

ÁRÍÐ 1998 verður eitt ár, sum fer at fylla nógv í okkara søgubókum. Tað verður so eisini merkt av einum ávisum máli. Her hugsa vit tó ikki bara um bankamálið men um víðurskiptini millum Danmark og Føroyar sum heild. 1. apríl hevur Heimastýrislógin 50 ár á baki. Tað er valár bæði til lögting og fólkating, og so nærkast vit eisini eini nýggjari öld. Samanumtikið eitt týðandi vegamót í víðurskiptunum millum Føroyar og Danmark.

SOSIALURIN fer í hesum sambandi at taka upp sum TEMA evnið „Føroyar - Danmark - á einum vegamóti“ og víðgera tað í blaðnum hetta fyrra hálfárið. Átlanin er at víðgera evnið breitt við samrøðum og greinum. Eisini fara vit at heita á fólk, sum hava ersligt tilknyti til evnið ella sum hava áhuga fyri tí um at skriva til okkara og vit seta tykkara sjónarmið væl upp.

BANKAKANNINGIN og tað, sum kemur í kjalarvørrinum á henni, er sjálvandi tað, sum upptekur flest fólk í løtuni. Hetta er eisini ein týðandi partur av spurninginum um víðurskiptini millum báðar ríkispartar. Men tíðin, sum er farin, síðani Heima-stýrislógin varð sett í gildi, hevur so sanniliga eisini nógv at siga, nevnliga fyri, hvussu vit byggja framtíðina.

SKULU vit halda fram sum higartil við hesi lóg óbroyttari, skal hon endurskoðast, skal ein nýggj lóg koma istaðin ella skulu vit taka fulla stýgi til loysing!!! Hetta eru spurningar, sum vit fara at seta. Og fyri at kunna fáa eitt so breitt og sakligt orðaskiftið og víðgerð av evninum sum gjørligt fara bæði føroyingar og danir at siga sína hugsan.

TAÐ er eisini greitt, at uppskotið hjá javnaðarflokkinum um setan av stjórnámalanevnd, sum skal kanna júst umrøddu víðurskipti, vil vera ein av kjarnunum í hesum orðaskifti. Endamálið má vera at fáa flest møgulegar politiskar áskoðanir fram um málið - umframt at onnur, sum ikki takast við politikk, sleppa fram at í orðaskiftinum. Hóast evnið er víðurskiptini millum Føroyar og Danmark, so er greitt, at hetta í stóran mun snýr seg um, hvat vit føroyingar vilja og ætla við landi okkara í framtíðini. Í hvønn mun vit vilja vera meira ella minni heft í Danmark - og í hvønn mun vit vilja standa á egnum beinum og meira ella minni sigla okkara egna sjógv.

VID hesum bjóðar Sosialurin sær til at hýsa einum orðaskifti, sum kann fáa stóran týðning fyri okkara framtíð og fyri víðurskiptini millum Danmark og Føroyar - hvussu hesi enn fara at laga seg. (Tey, sum kunnu hugsa sær at skriva okkum grein um evnið, og sum vilja hava samband við blaðið fyrst, kunnu ringja á 11820 og tosa við Jan Müller ella Eirik Lindenskov). Við hesum lýsa vit orðaskiftið um víðurskiptini millum Danmark og Føroyar inn í næstu öld opið at vera.

Sosialurin

Føroyar og Danmark á einum vegamóti

Eftir KANTI

Heldur enn at bróta niður allar brýr, sum ikki føra til Danmarkar, og brúka orku okkara í nálvaskoðan at syngja »Dreingirnir teir fírdi meg«, áttu vit at lagt doydn á at bygt upp eitt skipað samfelag, ið svaraði hvørjum sítt og meira enn tað. Tað gerst, um vit vilja tað, - og um vit tora tað, skrivur Kjartan Kristiansen m. a.:

Tað verður sagt, at týski heimspækingurin Immanuel Kant skal hava gjørt skilnað millum skipaði samfeløg og útjáraðri. Skipaði samfeløg undir kongi ella fúrsta lærdu hvørt av øðrum og eftirlitnaðu strategiarnar hjá hvørjum øðrum at yvirleva og fara í kríggi. Hesi samfeløg mentu eisini síni evni at gera seg at kalla óheft av beinleiðis náttúru-tilfeinginum og kundu í handli, framleiðslu og idnaði byggja sínar samfelagsskipanir sterkar.

Skipanin av samfeløgum undir fastari rettsligari hond, kríggi og framburðurin í tættbygdum okjum róku vánaliga skipaðar bólar og tjóðir út í fjarbyli við kargar strendur og á smáar oyggjar. Her kláraðu hesi náttúrufolk at lívbjarga sær; tó ikki so væl, at tey kundu skipa seg í bardaga, hvørki til áløps ella í sjálverju. Búskaparliga vóru tey heldur ikki so frægt fyri, at skipaði samfeløginu kundu fáa nákað av skatti frá teimum ella brúka hesi fólk sum manning í herstríði.

Tað er eitt stórverk at fáa lagt náttúrufolk undir slíka siðmenting, sum í eldri er farin fram á evropeiska meginlandinum, har civilisation og rættarfatan er vorðin so inngrogvinn partur í samfelagnum, at tey ótilvitað meta um rættarskipanina.

Royndin hjá Tito markálki at fáa Jugoslavia siðment í eitt skipað samfelag miseydnadist. Har hevur felagsskapurin verið noyðdur at dvína fyri spjaldingini í bólar, sum tykjast lata hánt um tað mein, øll eru fyri, um tað bert ber til at gera skaða í hinum bólkunum.

Um okkara leiðir hevur tað eydnast íslendingum at fara undir slíkt stórverk, sum fram er á meginlandinum. Vitjar tú ísland, varnast tú, at skapanin av einum skipaðum samfelagi við í-bygdari rættarfatan enn er í sínari byrjan, men tú leggur samtíðis til merkis, at seigliga verður vunnid framá. Neyðugt er ikki við kongi ella einaræðissharra at

menna hesa gongd; fólkarræðisskipanin og stóðuga leitanin eftir kunnleika og fyrimyndum úr øllum heiminum tykjast tryggja hesa gongd.

Náttúrufolk ella Bananveldi?

Lítið bendir á, at Føroyingurin lætt kann greipast við onnur náttúrufolk. Í hvussu so er ikki, tá hann virkar ella búleikast uttanfyri Føroyar. Tá kenst lítil munur á honum og øðrum borgarum í landinum, ja, hann tykist vera meira rættslýðin og civiliseraður enn flest onnur. Og heima í Føroyum tykist hvør sær eigin so blíður og skilgáður sum Føroyingurin. Ei dani í, at útlendskir eygleiðarar, eitt nú Martin Paldam, ikki kann fáa inn í sítt høvd, hvussu hetta fólkid hevur megnað at komið sær út í so stórt øfuri.

Hann undrast á, um føroyskir politikarar í hesum ógvista landi við opnum eygum hava stýrt út í øfuri, vitandi at gevarin kann ikki annað enn bjarga. Egna lønir hevur so verið at sitid við valdinum tá longru tíðina og vunnid hvørjum øðrum neur.

Í heimaskipan Føroyinga hevur spilt barnið fyrsta rættin. Saman við sínum forsprákarum krevur tað fleiri gávur, fleiri lættar og meira umsorgan. Tað ræður hjá hesum um at fáa øll spilt, og væl tykist ganga. Tey mongu óspiltu børnini lást ikki um vón. Tey gera ikki vart við, at gongdin er ein háð ímóti teirra rættarfatan. Tá vargurin er úti, halda fríðarfólk seg innan-dura, og vargarnir eru mangir frammarliga í dag.

Tey sleppa rættliga óskaladrá frá teirra levnti. Seinastu trý árin hava teir tólt Føroyingin til nú so smátt at halda, at als ongin fleingja var uppiborin. Tað er tí óneyðugt at taka sær annað skinn um bak. Tíðin tykist komin til, at óvgiftan, ið gevarin knokkroytir sítt heimafólk at bera okkum, aftur kann býstast út sum skattalætti, undirsjóvartunlar, studningar, mvg-svans og annað, ið kann spjæða

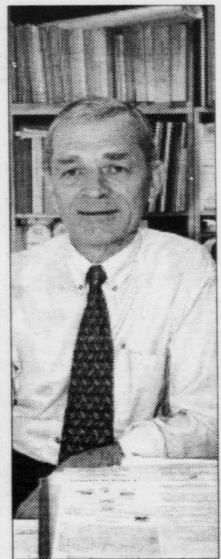
heldur enn sameina. Størsta áneyðir tykjast vera at søpla peningin burtur, áðrenn kravsfólkini kunnu spyrja eftir sínum.

Herman Smid metti á ráðstevnu í Norðurlandahúsinum á heystið 1994, at líkligasti endin á føroysku samfelagsskipanini varð, at vit fóru at venda aftur til amtsstøðuna, og at Danir máttu taka um endan og stýrisvølin. Hann roknaði við, at annar skaði fór ikki at stándast av tí, enn at unga fólkid flutti burtur. Skulu vit trúgva Kanti, sleppa vit ikki so lætt. Náttúrufolk verða best hildin fyri seg í útjáraðranum. Tað er lættari hjá dønnum at varðveita okkum sum náttúrufolk. At tað eru vána útlit fyri okkum, og at tað unga fólkid ikki leggur í slík framtíðarútlit, er annað mál. Tað fer ikki í longdini at bata at keypa tey heimafatur.

Vit hava eisini longu fingið tað eftir kanti, men tykjast hava sera trupult við at skilja, at so er at taka avleiðingarnar. Vit royna at finna politiskt felags stev í kravi um endurgjöld frá dønnum, men vit vilja ikki finna saman um, hvussu vit sjálvi skulu finna eina gongda leið fram, har vit svara hvørjum sítt og skapa búskaparligan vøkstur. Vit vilja ikki víðganga, at studningar og skattalættaskipanir í almennu hovuðsvinnuni eru niðurbrotandi fyri hana og forða øðrum idnaðar- og tenastuvinnum at kappast um dugnaliga arbeiðsmegi. Vit kvetta týðandi flutningssambond við útheimin, heldur enn at skipa tey til framtíðina. Vit lata okkara undirstøðukervi fara í forna, og eta heldur pengarnar upp, sum kundur verid brúktir til neyðugt víðlíkahald.

Tí verður einki at standa ímóti við, tá rákið vendir, hótandi skjótt.

Meðan íslendingar byggja sær upp eina fólkarræðisskipan at menna seg sum mentaða tjóð, brúka okkara oddafiskar veikastu partarnar av okkara nýggju stýrisskipanarlóg til at halda okkum á bananveldisstøðnum ella sum náttúrufolk.

Kjartan Kristiansen: - Í okkara tíð rapa múrar um allan heim. Eysturtjaldid fall í 1989, Silkimúrurin hongur í lepm; í Sudurafrika fall apartheid, og internótin fevnir skjótt um øll lond. Heimurin liggur tær víðopin at søkja - eftir vitan, eftir samvinnu, eftir marknaði og eftir kapping

Nýggju kveistrarnir hava enn einki bœtt um hetta arbeiðslag.

Eitt aldarskifti

Okkara tíð er meira enn nokur onnur frammanundan ein broytingartíð. Hon kann kanska best samanlíknast við tíðina um 1500-talið, tá okkara geografski heimur varð víðkaður við Amerika, Afrika og Asia, tá vit fingur prentskriftina við Gutenberg, tá vit fingur upplýsingartíðina og trúðótina umframt mangt annað.

Í okkara tíð rapa múrar um allan heim. Eysturtjaldid fall í 1989, Silkimúrurin hongur í lepm; í Sudurafrika fall apartheid, og internótin fevnir skjótt um øll lond. Heimurin liggur tær víðopin at søkja - eftir vitan, eftir samvinnu, eftir marknaði og eftir kapping.

Heldur enn at bróta niður allar brýr, sum ikki føra til Danmarkar, og brúka orku okkara í nálvaskoðan at syngja »Dreingirnir teir fírdi meg«, áttu vit at lagt doydn á at bygt upp eitt skipað samfelag, ið svaraði hvørjum sítt og meira enn tað.

Tað gerst, um vit vilja tað, - og um vit tora tað.

Kjartan Kristiansen